

Příloha

Příloha 1

Život Ivana Olbrachta²⁶²

Ivan Olbracht se narodil v Semilech 6. ledna 1882 jako Kamil Zeman. Jeho otcem byl tamější advokát dr. Antonín Zeman, v literárním světě známý jako Antal Stašek. Jeho matkou byla Kamila Zemanová, rozená Schönfeldová, pocházející z české židovské rodiny, která se ale kvůli svému manželovi zřekla židovství a nechala se pokřtít. Dětství Kamila Zemana bylo idylické, rodiče se hluboce milovali a jemu tak nikdo nebránil v chlapeckých hrách a výpravách. „Kamilův vztah k otci byl plný respektu, který však nebránil hloubce a otevřenosti citu. Od dětství obdivoval jeho veřejnou činnost a vážil si jeho literární tvorby. Stašek byl na oplátku vnímavým posuzovatelem synových dětských literárních hříček i prvních skutečných pokusů. On to byl, kdo poslal synovu prózu – *Dvě kapitoly románu* – do Šimáčkova literárního týdeníku *Zvon* a nepřímo tak způsobil jeho literární debut.“²⁶³

Jako žák semilské obecné školy získal silný zájem o dějepis, který ho inspiroval k jeho literárním prvotinám. Jako devítiletý složil veršování o bitvě u Moháče, psal rozsáhlé husitské drama o mnoha dějstvích, dal se dokonce i do sepisování dějin národa českého, které si sám ilustroval. V tomto ohledu na něj silně působila četba historických eposů Svatopluka Čecha.

Do literárního světa vstoupil s pseudonymem, který si vybral obdobným způsobem jako jeho otec. „Ivan je mé bířmovačí jméno, Albrecht nebo Olbracht, mé druhé křestní jméno po kmotrovi, a dohromady je to chlapecké napodobení otce, jehož pseudonym Antal Stašek vznikl podobně z jmen Antonín a Stanislav. Tak jsem se podepisoval pod hloupostí vycházející v rukopisném listě královédvorských gymnazistů. Později, když jsem začal své literární pokusy uveřejňovat, ponechal jsem si pseudonym jednak k rozlišení od ostatních tehdy píšících Zemanů, jednak, a to hlavně, z ostychu před několika staršími přáteli, kteří dovedli mnohem více než já.“²⁶⁴

Po maturitě na gymnáziu roku 1900 studoval práva v Berlíně. Rodiče formou dopisů podrobně informoval o všech právnických přednáškách, které navštěvoval, na druhou stranu však přiznával, že mnohem více ho lákaly přednášky z etiky, filozofie a polské literatury.

²⁶² Pokud neuvedu jinak, vycházím z následujícího zdroje: HNÍZDO, Vladislav. *Ivan Olbracht*. Praha: Melantrich, 1982.

²⁶³ HNÍZDO, Vladislav. *Ivan Olbracht*. Praha: Melantrich, 1982, s. 11.

²⁶⁴ HNÍZDO, Vladislav. *Ivan Olbracht*. Praha: Melantrich, 1982, s. 11.

„Přednášky navštěvuji pilně a nejenom ty, které ve svém rozvrhu mám udány, nýbrž také mnohé jiné, které mne upřímně řečeno zajímají více než moje povinné přednášky. Testovati jsem si je však nedal. Jest to hlavně profesor Liszt. Jest to podle mínění zdejšího nejslavnější žijící kriminalista. (...) Několikrát byl jsem také na dějinách polské literatury a poslouchal jsem o Krasińském. (...) Poněkud jiným člověkem jest prof. Paulsen, u něhož poslouchám svůj zamilovaný předmět, rechtsfilosofii.“²⁶⁵ Tyto kulturní zájmy u něj při pobytu v Německu převažovaly. Kamarádil se s Arne Novákem a vedl s ním literární disputace, mj. i o tvorbě Antala Staška. Pro Československou besedu připravoval přednášku o Karlu Havlíčku Borovském a byl dokonce i slavnostním řečníkem při Husových oslavách 6. 7. 1901.

Ve školním roce 1901/1902 absolvoval práva na pražské fakultě. Roku 1903 nastoupil jako jednorochní dobrovolník vojenskou službu v Liberci, která svým nesmyslným systémem neměla na mladého inteligenta příliš dobrý dopad. Z právnické fakulty ve třetím ročníku přestoupil na fakultu filozofickou (obor historie, zeměpis), studia však nedokončil. Státní zkoušky, které měl skládat koncem r. 1907, neabsolvoval pro onemocnění překrvením plic, a protože nechtěl působit jako suplent na středních školách, rozhodl se pro dráhu novináře a spisovatele. Pracoval jako novinář v sociálnědemokratických vídeňských Dělnických listech (1909–16), kde se seznámil se svou dlouholetou družkou Helenou Malířovou, a v pražském Právu lidu (1916–20), kam byl přeložen, aniž o to požádal. Politicky byl od počátku orientován marxisticky: v lednu 1920 se účastnil sjezdu III. internacionály v Rusku. Po návratu se stal redaktorem Rudého práva a v rámci své redakční a veřejné aktivity byl i dvakrát krátce vězněn (v roce 1926 v Ostravě a 1928 v Praze na Pankráci).

Po roce 1918 se seznámil s posluchačkou brněnské konzervatoře Jaroslavou Kellerovou, ke které si posléze vytvořil silný citový vztah, jenž roku 1936 završil svatbou.

Po bolševizaci KSČ v čele s Gottwaldem na V. sjezdu v roce 1929 Olbracht ze strany vystoupil, věnoval se pak především literární práci a často pobýval na Podkarpatské Rusi (1931–36).

V roce 1931 dokonce navrhl změny pro úpravu pravopisu, tyto změny byly v podstatě realizovány vydáním Pravidel českého pravopisu z roku 1956. Vždy ostře protestoval proti brusičským jazykovým snahám, naopak se přikláněl ke sblížení jazyka spisovného s jazykem hovorovým. V tomto duchu razil názor, že by se díla se zastaralým výrazivem měla v nových vydáních poupravit do jazyka srozumitelnějšího. Takto upravil *Blouznivce našich hor* a zejména veškerá svá díla.²⁶⁶

²⁶⁵ HAVEL, Rudolf; OLBRACHTOVÁ, Jaroslava. *Z rodinné korespondence Ivana Olbrachta*. Praha: Odeon, 1966, s. 30–31.

²⁶⁶ PÍŠA, Antonín Matěj. *Ivan Olbracht*. Praha: Československý spisovatel, 1982, s. 92–95.

Za okupace žil ve Stříbci na Třeboňsku, kde se účastnil odboje. Na příklad v roce 1935 poslal Hitlerovi telegram, v němž protestoval proti pálení knih na hranicích. Ze Stříbce, kde byl v poloilegálním azylu, jel několikrát navštívit Prahu, kde se v bytě Františka Halase účastnil konspirativních schůzek s Vladislavem Vančurou a Bedřichem Václavkem. V jižních Čechách byl dokonce členem ilegální komunistické strany.

Po válce byl krátce tajemníkem Krajského národního výboru v Táboře, v květnu 1945 se stal pracovníkem tiskového odboru ministerstva informací. Opět se přidal ke straně, od roku 1945 byl členem ÚV KSČ a pak za tutéž stranu také poslancem Národního shromáždění.

Zemřel 30. prosince 1952.

Příloha 2

Dílo Ivana Olbrachta²⁶⁷

V počátcích jeho uměleckého úsilí nelze opomenout tvorbu básnickou. Nejde o rozsáhlou činnost, sám Olbracht ji považoval pouze za příležitostnou a nezařadil ji ani do svých sebraných spisů. Většinu básní tudíž publikoval v novinách a časopisech. Ve výrazu poezie navazoval na tradici písní a buřičské poezie Dyka, Neumanna, Tomana či Šrámka. Ačkoliv své snažení později přesunul směrem k próze, poezie i tak zůstala součástí jeho děl. V řadě jeho děl je významným kompozičním prvkem užití vlastních nebo citace přejatých básnických textů (např. v *Podivném přátelství herce Jesenia* zní Tomanova báseň *Sentimentální pijáci*). „Vztah k poezii byl pro Ivana Olbrachta věcí zásadní. Ne náhodou jedním z nejsilnějších zážitků z ostravského vězení pro něho byla solidarita dělníků vyjádřená zpěvem písní, ne náhodou nejmilovanější knihou české literatury byl mu Máchův *Máj*. (...) Právem zdůraznil F. X. Šalda v úhrnném hodnocení Olbrachtovy osobnosti také jeho básnivost.“²⁶⁸

Základní a nejrozsáhlejší činností jeho tvůrčího úsilí byla publicistika. Úroveň jeho textů byla vesměs vysoká, právem se Olbracht řadí k našim nejlepším novinářům. Symbióza novinářské a spisovatelské činnosti měla velmi pozitivní dopad na jeho tvorbu. „Řada jeho fejetonů a reportáží je mistrnou tvorbou beletristickou, na mnohých povídkách a humoreskách je zřetelné břitké pero zpravodaje, bystré pozorovatelské oko reportérovo i polemický zápal zkušeného debatéra.“²⁶⁹ Šíře jeho zájmů jako publicisty byla velká, ale nedá se říci, že byla bezbřehá. Její rámec určovaly aktuální politické reakce a empirické zážitky, později zásadní společenské otázky v oblasti politiky a kultury.

Jeho sloh se vyznačuje pevností dějové linie, výraznou psychologickou charakteristikou, jeho pojetí života jako vášnivé síly jde ruku v ruce se smyslem pro otázky etiky a morálky. Fascinující je u Olbrachta čistota, jasnost a bohatství jazyka.

Podle Jiřího Opelíka²⁷⁰ rozdělím Olbrachtovo dílo do čtyř období, jež jsou vymezena nejen časově, ale i společnou tematikou.

²⁶⁷ Pokud neuvedu jinak, vycházím z následujícího zdroje: HNÍZDO, Vladislav. *Ivan Olbracht*. Praha: Melantrich, 1982.

²⁶⁸ HNÍZDO, Vladislav. *Ivan Olbracht*. Praha: Melantrich, 1982, s. 23.

²⁶⁹ HNÍZDO, Vladislav. *Ivan Olbracht*. Praha: Melantrich, 1982, s. 31.

²⁷⁰ OPELÍK, Jiří. *O autorovi Nikolý Šuhaje loupežníka*. In OLBRACHT, Ivan. *Nikola Šuhaj loupežník*. Praha: Československý spisovatel, 1963.

1. Období (1905–1917; v popředí stojí vztah jedince a společnosti, vyplouvá na povrch opozičnost vůči společenskému řádu i politickému režimu)

Ve své první knize *Dvě kapitoly románu* (1905), jež vycházela na pokračování v literárním týdeníku *Zvon*, líčí příběh muže, který v pomnutí smyslů zastřelil nápadníka své ženy, anarchistického studenta a básníka. Dochází tak ke kontrastu dvou světů a jejich morálních hodnot.

Knihy *O zlých samotářích* (1914) obsahuje tři povídky (*Joska, Ferko a Paulínka; Bratr Žak; Rasík a pes*), ve kterých je popisováno prostředí společenských vyděděnců, tuláků, komediantů a cirkusáků, kteří bojují o udržení lidské důstojnosti a individuální svobody protisolečenskou vzporou, obvykle v rozporu se zákonem. „Kniha *O zlých samotářích* zobrazila tři podoby lidské vydědnosti, k jejichž vykreslení autor použil různorodých uměleckých postupů, odvozených od šrámkovského senzualismu v duchu ‚životá bída, přec tě mám rád‘ až k šlejharovskému bezvýhodnému pesimismu, od impresionistických valérů až k expresionistické rytině, především však vlastních, které založily v české próze pojem a tradici olbrachtovské epiky.“²⁷¹

Román *Žalář nejtemnější* (1916) věcným stylem analyzuje chorobnou nedůvěru a žárlivost, které ambiciózního komisaře Macha vedou po oslepnutí k psychickému ničení jeho blízkých. Ve svých úvahách nakonec dojde k názoru, že „nejtemnějším žalářem“ v životě člověka je láska, neboť je pouhým pudem k zachování lidského pokolení. Láska ničí vůli, svobodu, omezuje a oslepuje. Aby byl člověk svobodný a šťastný, musí ji zabít.

2. Období (1918–1930; na toto tvůrčí období má velký vliv jeho žurnalistické praxe)

Román *Podivné přátelství herce Jesenia* (1919) se měl původně jmenovat *Dobrodružství herce Jiřího Budecia*, ale když v roce 1916 vyšel Sovův *Pankrác Budecius, kantor*, Olbracht název změnil. Zájem o psychologická témata se uzavírá tímto románem, v němž je charakterní, pracovitý a ukázněný Jesenius tajemně a osudově spjat se svým komplementárním alter egem, živelným hercem Veselým, dobrodruhem, který kráčí životem bez zábran.

Annou proletářkou (1928) reflektoval politickou atmosféru z komunistické pozice počátku 20. let. Postavy jsou charakterizovány jednostranně sociologicky, jako kladný hrdina je tu do literatury uveden revoluční uvědomělý dělník, odpovídající zjednodušenému modelu třídního boje, a při fabulaci je využito historicko-dokumentárního materiálu.

²⁷¹ HNÍZDO, Vladislav. *Ivan Olbracht*. Praha: Melantrich, 1982, s. 51.

Jako literární inspirace pro *Zamřížované zrcadlo* (1930) a *Dvě psaní a moták* (1931) mu posloužil jeho pobyt v ostravském a pražském vězení.

3. Období (1931–1937; Podkarpatská tematika)

Myšlenka jít studovat Podkarpatskou Rus se v Olbrachtovi zrodila v 30. letech, kdy se v parlamentu hodně mluvilo o tamních poměrech.

Podkarpatská tematika se poprvé objevuje v reportážích, které vycházely v *Literárních novinách*. V roce 1932 je vydal v souhrnné knize *Země beze jména* (1932), kterou autor později přepracoval a přidal k ní několik dalších reportáží – a vydal ji pod názvem *Hory a staletí* (1935). „Olbrachtovy reportáže znamenaly velký politický čin. Měly někdy i důsledky praktické: že Koločava dostala poštovní úřad, za to vděčila Olbrachtovu popisu zdlouhavého a složitého doručování pošty v reportáži o Anče Burkalové.“²⁷²

Roku 1933 vydává román *Nikola Šuhaj loupežník*. Po vydání se proti románu vznesla velká vlna protestů, jak v českém, tak v podkarpatském tisku. Byl dokonce podán návrh na ministerstvu, aby kniha byla zabavena a odejmuta z knižního trhu. A když tomuto požadavku nebylo vyhověno, následovala žádost alespoň o stažení knihy ze středních škol a zkonfiskování jejího ukrajinského překladu, která již byla vyplněna. Ale co opozici tolik na románu vadilo? Nikola Šuhaj byl podle nich sprostý bandita a zároveň nikdy nebyl ve válce. A Olbracht tak svým románem glorifikuje vraha, čímž vychovává mládež ke zločinnosti a dává jim špatný vzor, a zároveň mu bez reálného podkladu přidává válečné zásluhy.²⁷³ Olbracht tyto rozhořčené výtky s klidem okomentoval takto: „Jenže literatura je něco jiného než bezpečnostní služba, oči umělcovy hledávají jinak než oči státních orgánů a Šuhaj z tvořící se legendy není Šuhajem z roku 1920 a 1921. Má kniha je román, a ne historická monografie, a rozumí se samo sebou, že věci v ní se nedály tak jako ve skutečnosti a osoby v knize vystupující že nejsou lidé opravdoví.“²⁷⁴

Podkarpatsko se jako hlavní scénérie objevuje i v povídce *Marijka nevěrnice* (1934), kterou Olbracht přepracoval do formy scénáře pro stejnojmenný film Vladislava Vančury. Dějová a přírodní romantika lásky a nevěry je konfrontována s životní realitou, bídou ukrajinských horalů a jejich vykořisťováním podnikateli a židovskými obchodníky.

O tři roky později vychází *Golet v údolí* (1937). Při psaní příběhů vycházel ze života nepočtené komunity ortodoxních Židů žijících v dokonalé izolaci od okolního světa. Kniha

²⁷² HAVEL, Rudolf. *Doslov*. In OLBRACHT, Ivan. *Zakarpatská trilogie*. Praha: Svoboda, 1971, s. 449.

²⁷³ OLBRACHT, Ivan. *Loupežníci*. In *Hory a staletí*. Praha: Československý spisovatel, 1956, s. 99–100.

²⁷⁴ OLBRACHT, Ivan. Citováno podle BUDÍN, Viktor. *Podkarpatská Rus očima Čechů*. Praha: Společnost přátel Podkarpatské Rusi, Česká expedice, 1996, s. 42.

má dnes i dokumentární význam, neboť během druhé světové války byli rusínští Židé téměř vyhlazeni. První dva příběhy jsou vypravěčovým pousmáním nad absurditou víry dovedené do extrému, ve třetím příběhu se Olbracht vrací k baladickému pojetí příběhu. Židovská dívka se vzepře tradicím svých rodičů a odchází za štěstím s odpadlíkem od židovské víry.

Podkarpatské Rusi se Olbracht věnoval ještě ve dvou reportážích a politické stati. V reportáži *Jak jsme filmovali Marijku nevěrnici* s humorným nadhledem popisuje natáčení v exteriéru. V druhé reportáži *Jak mi Masarykovo jméno pomohlo napsat tři knihy* líčí náladu svých koločavských pobytů a rozvíjí epizodu, díky které si získal vztah plný úcty od většiny místních obyvatel. Po otištění prvních Olbrachtových reportáží byla proti němu rozpoutána ze strany vládnoucích kruhů kampaň, jejíž součástí bylo autorovo sledování v Koločavě a s tím spojená i nedůvěřivost místních. Ale Olbracht lišácky podstrčil četníkům lístek, na kterém Alice Masaryková děkovala Olbrachtovi za zaslání jeho knihy *Země beze jména* a zvala ho na návštěvu do Lán. Po tomto skutku velmi rychle vznikla fáma, že je Olbracht Masarykovým tajným agentem, jenž má poznat bídu Podkarpatsku a napravit to. – V politické stati *Země starosti* s podtitulem *Kdo je odpověden za události na východě naší republiky*, jež napsal po stávce dřevorubců a jež ukazuje na hlavní příčiny tehdejších sociálních bouří na Podkarpatsku – těmi nebylo nic menšího než zájmy polských a maďarských velkostatkářů, nízké mzdy, exekuce a politika agrární strany.

4. období (1939–1952; autorské adaptace)

Konec třicátých let je spojen s autorovou adaptátorskou prací, na což měla vliv jeho překladatelská činnost, editorství otcových děl a bezpochyby i blížící se válka. Vznikly tak *Biblické příběhy* (1939), *Čtení z bible kralické* (1958), *Ze starých letopisů* (1940), *O mudrci Bidpajovi a jeho zvířátkách* (1947) a *Dobyvatel* (1947).

Jediný existující snímek obou ubitých bratří Šuhajů, pořízený brzy po jejich smrti. Vlevo leží starší Nikola, vpravo mladší Jura. Originál snímku i s puškami obou Šuhajů jsou uloženy v kriminálním museu zemského četnického velitelství v Užhorodě.

²⁷⁵ Nikola Šuhaj [online] [cit. 2011-07-24]. Dostupný z WWW: <http://cs.wikipedia.org/wiki/Soubor:Nikola_suhaj.jpg>.